

## Μνήμων

Τόμ. 36, Αρ. 36 (2018)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

# ΜΝΗΜΩΝ



ΜΕΛΕΤΕΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΦΙΝΑΚΗΣ, Ο πρώιμος σονοδισμός των Πνευματικών Φραγκισκανών και των Μπεργίνων του Λαγκρεντόκ • ΜΑΡΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ, Το θέατρο ως εργαλείο προώθησης πολιτικών και οικονομικών διεκδικήσεων στις αγγλικές πόλεις του ύστερου Μεσαίωνα • ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΛΕΤΗ, Κατακτόνικες τον κόσμο του βιβλίου στη Βενετία: η εκδοτική παρουσία και δημόσια εικόνα του Άλδου Μανούτσιου • ΔΑΦΝΗ ΛΑΠΠΑ, Χριστιανοί του ανατολικού δόγματος στην πόλη της βενετικής Κέρκυρας (16ος-18ος αι.) • ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΑΙΟΥ, Σχέδια για την ίδρυση «Εταιρείας των έν Ροτίγγη Γραικών» κατά τις παραμονές της Έπανάστασης του '21 • ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΙΑΚΑΚΗΣ, Εφοδίαντας το πολιορκημένο Μεσολόγγι (1825-1826) • ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΟΝΑΤΙΔΗΣ, Αυτήγεις στην Ερμούπολη τον 19ο αιώνα • ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΕΔΕ, Απόπειρες δικτύωσης του Κόμματος Φιλελευθέρων, 1910-1912 • ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΧΑΛΚΟΣ, Ο Θεόδωρος Πάγκαλος και ο αναθεωρητισμός απέναντι στην Τουρκία • ΜΑΡΙΑ ΦΡΑΓΚΟΥ, Δραστηριότητες προσκαίρας και ζητήματα διπλωματίας στο Ολοκαύτωμα • ΜΑΡΙΑ ΠΟΥΛΟΥ, Ένα μνημείο για την Αντίσταση στη δεκαετία του 1950 • ΕΛΕΟΝΟΡΑ ΒΡΑΤΣΚΙΔΟΥ, Η τρίτη ανακάλυψη του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ • ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΚΟΥΡΓΙΤΗΣ, Το αίτημα για θεατρική αποκέντρωση και η ίδρυση των Δημοτικών Περιφερειακών θεάτρων (1983)

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

OLIVIER ZELLER, Μια αναδρομική ματιά στη σύγχρονη ιστορία των πόλεων στη Γαλλία (περ. 2000-2016)

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΚΘΕΣΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΟΥΛΟΥΡΗ, Η Έκθεση «Ιωάννης Καποδίστριας: Η πορεία του στον χρόνο» στη Βουλή των Ελλήνων (Νοέμβριος 2016-Ιούλιος 2018)

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΣ

Δ. Λαμπροπούλου, Β. Καρχαμωλάκης, Α. Αμπούτης, Β. Μανουσάκης, Ο. Κασσαρδής-Hering, Δ. Τσερές, Α. Φλιτούρης, Β. Θεοδώρου

## 36

ΑΘΗΝΑ 2017-2018

### ΜΙΑ ΑΝΑΔΡΟΜΙΚΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ (ΠΕΡ. 2000-2016)

Olivier Zeller

doi: [10.12681/mnimon.36969](https://doi.org/10.12681/mnimon.36969)

Copyright © 2024



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Zeller, O. (2024). ΜΙΑ ΑΝΑΔΡΟΜΙΚΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ (ΠΕΡ. 2000-2016). *Μνήμων*, 36(36), 379–401. <https://doi.org/10.12681/mnimon.36969>

# Προσεγγίσεις

OLIVIER ZELLER

## ΜΙΑ ΑΝΑΔΡΟΜΙΚΗ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ (ΠΕΡ. 2000-2016)

Έχουν περάσει περισσότερα από δέκα χρόνια από τότε που ο *Μνήμων* φιλοξένησε ένα πρώτο άρθρο που σκιαγραφούσε την εξέλιξη της σύγχρονης ιστορίας των πόλεων (histoire urbaine) στη Γαλλία μετά το 1950.<sup>1</sup> Από τότε βαθιές μεταβολές επηρέασαν τον επιστημονικό αυτό τομέα, τόσο στο θεσμικό επίπεδο και στο πνεύμα των διδακτορικών διατριβών, όσο και στα μέσα διάχυσης της έρευνας.

### 1. Η εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου

Δεν θα ήταν υπερβολικό να ισχυρισθούμε ότι η πρακτική της σύγχρονης ιστορίας των πόλεων στη Γαλλία άλλαξε σε πολύ σημαντικό βαθμό στις αρχές του 21ου αιώνα. Χάθηκαν πολύ μεγάλα ονόματα: ο Pierre Deyon (1927-2002), ο Pierre Goubert (1915-2012), ο François Lebrun (1923-2013). Γενικότερα παρακολούθησαμε την απόσυρση μιας ολόκληρης γενιάς, της γενιάς των Maurice Garden, Jean-Claude Perrot και Jean-Pierre Bardet. Εκείνων που αποτελούσαν την τελευταία ομάδα των ιστορικών που πέρασαν από τη δοκιμασία του doctorat d'état και έχουν σήμερα χαθεί. Αποκλειστικά γαλλικός θεσμός, αυτός ο τύπος διατριβής αποτελούσε μια μακρά διαδρομή προς την πανεπιστημιακή διδασκαλία και αφορούσε την πραγμάτευση ενός θέματος που είχε επιλεγεί για το μεγάλο του εύρος και τον υποδειγματικό του χαρακτήρα και αναπτυσσόταν έτσι ώστε να εξαντλήσει τα περιθώρια της ευριστικής έρευνας, της βιβλιογραφίας και της μεθοδολογίας. Απαιτούσε μια συνεχή προσπάθεια δέκα ή περισσότερων χρόνων, γι' αυτό και είχε επικριθεί. Αν ήταν ευχάριστο να βλέπει κανείς

---

1. Olivier Zeller, «Η σύγχρονη αστική ιστορία στη Γαλλία μετά το 1950», *Μνήμων* 27 (2005), σ. 215-235.

στην υποστήριξη τα παιδιά ή κάποτε και τα εγγόνια του υποψηφίου, ωστόσο η καθυστερημένη ανάληψη των καθηγητικών καθηκόντων περιόριζε την ωφέλιμη διάρκειά τους. Αν και οι ευνοϊκές τότε συνθήκες διαβίωσης επέτρεπαν να αντιμετωπίζεται ψύχραιμα η ανάγκη μακράς ενασχόλησης με το αντικείμενο και η συνταξιοδότηση μπορούσε να αναβάλλεται επί μακρόν, ήταν δύσκολο να αναπτυχθεί ένα επιστημονικό κίνημα με διάρκεια.<sup>2</sup> Από την άλλη πλευρά, η επιτυχής ολοκλήρωση μιας τόσο εκτεταμένης εργασίας αποδείκνυε την ικανότητα χειρισμού θεμάτων μεγάλης σημασίας, ενώ και η ίδια η διατριβή συγκροτούσε υπόδειγμα, όταν δημοσιευόταν, στη χειρότερη περίπτωση μόνο μεθοδολογικό.

Σήμερα οι πιο νέοι κάτοχοι *doctorat d'état* διανύουν την έβδομη δεκαετία της ζωής τους. Η πρόσβαση στην καθηγεσία περνά τώρα από την απόκτηση του «εθνικού διπλώματος ικανότητας διεύθυνσης ερευνών». Το δίπλωμα αυτό συχνά αποτελεί σύνθεση πολυάριθμων προσωπικών εργασιών που είχαν δημοσιευθεί στο παρελθόν και προδιέγραφαν τις προοπτικές της έρευνας, πράγμα που θα μπορούσε άλλωστε να αποτελεί μια καλή εξέλιξη. Ο γάλλος πανεπιστημιακός του 21ου αιώνα παρατάσσει, λοιπόν, κυρίως άρθρα και συμβολές μετά τη διατριβή που του άνοιξε τη σταδιοδρομία. Χωρίς να μπορεί να συγκριθεί με το *doctorat d'état*, το δίπλωμα αυτό εξισώνεται με ένα γαλλικό αντίγραφο του αγγλοσαξονικού διδακτορικού (PhD) και θεωρητικά αποκτάται σε τρία χρόνια, αν και στις περισσότερες περιπτώσεις χρειάζεται μια σωστή πενταετία. Στις συνθήκες αυτές έχει καταστεί αδύνατο να μελετηθούν μακρές περίοδοι ή ευρέα πεδία. Οι νέες διατριβές αναφέρονται σε περιορισμένα αντικείμενα, που χρονολογούνται σε λίγες δεκαετίες, ή σε ένα μόνο πρόσωπο και συχνά πέφτουν στην παγίδα της μοναδικής πηγής. Δεν θα έχουμε στη διάθεσή μας πλέον μνημειώδεις εργασίες, όπως ήταν η διατριβή του Maurice Garden ή η διατριβή του Jean-Claude Perrot. Κι ενώ η υποστήριξη του *doctorat d'état* αποτελούσε άλλοτε γεγονός που προκαλούσε γρήγορα βιβλιοκρισίες δημοσιευμένες στα πιο σημαντικά επιστημονικά περιοδικά, σήμερα δεν συμβαίνει το ίδιο. Μόνο οι δημοσιευμένες διατριβές μπορούν πραγματικά να χρησιμοποιηθούν με μια καθυστέρηση τριών ή συχνά περισσότερων ετών. Οι υπόλοιπες θα έχουν την ταπεινή τύχη της «γκρίζας βιβλιογραφίας».

Ωστόσο, το νέο σύστημα παρουσιάζει και πλεονεκτήματα. Στις μέρες μας, όπου οι προβληματικές της έρευνας εξελίσσονται γρήγορα, είναι

---

2. Emmanuel Le Roy Ladurie, «Apologie pour les damnés de la thèse», *Le Monde*, 19 Σεπτεμβρίου 1968. Αναδημοσίευση στο *Le Territoire de l'Historien*, Παρίσι, Gallimard, 1973.

πλέον δυνατό να προταθούν στους νεαρούς υποψήφιους διδάκτορες θέματα που δεν θα έχουν χάσει την αξία τους μέχρι να φτάσουν στην υποστήριξη.<sup>3</sup> Είναι επίσης δυνατό πολλαπλές έρευνες να επικεντρωθούν στο ίδιο αντικείμενο, όπως στην περίπτωση της μικρής πόλης του Douai, η οποία αποτέλεσε το θέμα τεσσάρων διατριβών μεταξύ 2003 και 2011. Οι διατριβές αυτές τροφοδότησαν τη βαθύτερη γνώση μιας αστικής κοινωνίας κάτω από διαφορετικές οπτικές.<sup>4</sup>

Ταυτόχρονα οι δομές της έρευνας υπέστησαν βαθύτατες ανατροπές. *Big is beautiful*. Επιδιώκοντας διεθνή προβολή, τα πανεπιστήμια τείνουν να πραγματοποιούν συγχωνεύσεις και σαν νέα βατράχια του Αισώπου που επιθυμούν να γίνουν τόσο παχιά όσο το βόδι, να παρατάσσουν μεγέθη ανάλογα με εκείνα των αμερικανικών ομολόγων τους, μη λαμβάνοντας υπόψη την αβυσσαλέα διαφορά των μέσων που διατίθενται στους φοιτητές αλλά και στους διδάσκοντες στις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Οι ερευνητικές μονάδες υπέστησαν τον ίδιο κανόνα της ενοποίησης ανόμοιων στοιχείων. Οι μικρές ομάδες, που ήταν συχνά και οι πιο παραγωγικές, χάθηκαν σε τεράστιες ανομοιογενείς συσσωματώσεις, συχνά τεχνητές, που αποτελούν κυρίως διοικητικούς μηχανισμούς.

Συγχρόνως άλλαξε η κλίμακα δραστηριότητας των ερευνητών. Από γενιά σε γενιά μειώθηκαν προοδευτικά τα γλωσσικά εμπόδια, πράγμα που επιτρέπει στους νεότερους να παρουσιάζουν τις εμπειρίες τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό η *Ευρωπαϊκή Εταιρεία Ιστορίας των Πόλεων* (*Association européenne d'Histoire urbaine*) προσφέρει τη δυνατότητα συμμετοχής κάθε δύο χρόνια σε ένα πολύ πλούσιο φόρουμ. Προκύπτει λοιπόν ένα διπλό όφελος για τους ιστορικούς. Αρκεί να συγκρίνουμε τη βιβλιογραφία ενός διδακτορικού (thèse d'Etat) της δεκαετίας του 1970 με εκείνη μιας διατριβής του 2010. Εκτός από κάποιες

---

3. Οι διατριβές θα σημειώνονται με την εξής σειρά: συγγραφέας, τίτλος, πανεπιστήμιο στο οποίο υποστηρίχθηκαν, όνομα επιβλέποντα, έτος υποστήριξης.

4. Frédéric Duquenne, *Un tout petit monde. Les notables de la ville de Douai du règne de Philippe II à la conquête française (milieu du XVIe siècle-1667): pouvoir, réseaux et reproduction sociale*, Lille III (Philippe Guignet), 2003. Frédéric Caron, *Organisation du travail, métiers et corporations à Douai et à Valenciennes (de Louis XIV à la Révolution)*, Lille III (Philippe Guignet), 2004. Céline Le Hamon, *S'alimenter à Douai de 1598 à 1752: l'exemple des maisons charitables*, Arras (Alain Lottin), 2008. Frédéric Duquesne, *L'élite urbaine de Douai dans son environnement politique de Philippe II à la conquête française*, Lille III (Philippe Guignet), 2011.

εξαιρέσεις, η πρώτη είναι σχεδόν αποκλειστικά γαλλική, ενώ η δεύτερη αναμειγνύει απαραίτητως τίτλους έργων που συντάχθηκαν σε τρεις ή τέσσερις γλώσσες, κάποιες φορές και σε περισσότερες. Το γεγονός αυτό δεν σηματοδοτεί μόνο διεύρυνση του ορίζοντα και εμπλουτισμό των ανθρωπινων σχέσεων, μαρτυρεί και μια αλλαγή διανοητικής στάσης. Οι γάλλοι ιστορικοί της πόλης προσηλώθηκαν για μεγάλο διάστημα στις τοπικές ιδιαιτερότητες και προσέγγιζαν τις διεθνείς συγκρίσεις με επιφυλάξεις. Δεν μπορεί κανείς να υποστηρίξει μια τέτοια στάση πλέον. Ο γαλλικός πραγματισμός συνήθως ενδιαφερόταν λίγο για τη θεωρητικοποίηση, εκτός από το πεδίο της ιστορικής δημογραφίας. Χρειάστηκε να ληφθεί υπόψη ο αγγλοσαξονικός τρόπος αξιολόγησης που εξαρτά απόλυτα τη σημασία μιας μελέτης από τη δυνατότητά της να ενταχθεί σε ένα αναγνωρισμένο θεωρητικό ρεύμα, είτε για να το εμπλουτίσει είτε για να το αμφισβητήσει. Τέλος, σε κάθε περίπτωση τονίζεται ευρύτατα η ανάγκη να αναπτύσσεται όσο το δυνατό πιο συστηματικά μια συγκριτική ιστορία που θα εξετάζει λεπτομερώς, με ευστοχία, αντικείμενα που τίθενται σε παραλληλία.<sup>5</sup>

Εντέλει, η γαλλική ιστορία των πόλεων της δεκαετίας του 2010 έγινε σε αρκετά μεγάλο βαθμό σαφώς διαφορετική από εκείνη που υπήρξε δέκα χρόνια πριν. Αυτό μαρτυρούν η εξέλιξη των διατριβών, το περιεχόμενο του περιοδικού *Histoire urbaine*, του μοναδικού εξειδικευμένου περιοδικού, καθώς και το περιεχόμενο των λεγόμενων «γενικού περιεχομένου» επιστημονικών περιοδικών.

## 2. Άγουρα στάχνα: οι πρόσφατες διατριβές

Οι διατριβές έχουν ιδιαίτερα σημαντική θέση στον γαλλικό επιστημονικό χώρο. Αποτελούν πραγματικά, αυτές καθαυτές, ουσιαστικό μέρος των βιβλίων που εκδίδονται. Αν εξαιρέσουμε τα σύντομα εγχειρίδια που απευθύνονται στους πιο αρχάριους σπουδαστές, οι πραγματικές συνθέσεις σπανίζουν. Μπορεί το έργο *Histoire de l'Europe urbaine*, που είχε εκδοθεί το 2003, να επανεκδόθηκε ενημερωμένο το 2012,<sup>6</sup> τίποτα ωστόσο δεν αντικατέστησε το *Histoire de la France urbaine* που διηύθυνε ο Georges Duby μεταξύ 1980

5. Μια από τις πρώτες διατριβές που επέδειξε συγκριτική πρόθεση ήταν του François-Joseph Ruggiu, *Les élites nobiliaires et la ville en France et en Angleterre aux XVIIe et XVIIIe siècles: étude comparée d'Abbeville, Alençon, Canterbury et Chester*, Paris IV (Jean-Pierre Poussou), 1995.

6. Olivier Zeller, *Histoire de l'Europe urbaine* (υπό τη διεύθυνση Jean-Luc Pinol), *livre III: la ville moderne*, Παρίσι, Le Seuil, 2003, τ. 1, σ. 595-936. Επανεκδοση: Παρίσι, Le Seuil, 2012.

και 1985, ενώ οι γνώσεις μας έχουν διευρυνθεί και τροποποιηθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό από τότε. Το ίδιο συμβαίνει με τη σειρά «Nouvelle histoire des villes», που διαδέχθηκε τις μονογραφίες του εκδοτικού οίκου Privat και δεν μπορεί να συγκριθεί με τη συλλογή που ο ίδιος εκδότης είχε δημιουργήσει τις δεκαετίες του 1970 και 1980 με έμφαση στο τοπικό πλαίσιο. Σήμερα ένα σημαντικό μέρος των εκδόσεων αποτελείται από πρακτικά συνεδρίων που δεν αποτέλεσαν το υλικό ειδικών τόμων σε περιοδικά. Επιπλέον πολλά άρθρα αποτελούν ανάπτυξη ενός μέρους διατριβής.

Η μεγάλη πρόοδος στη δεκαετία του 1990 συνίστατο στο να μη μελετάται μεμονωμένα μία πόλη, αλλά αντικείμενο έρευνας να αποτελεί όλο το αστικό δίκτυο μιας επαρχίας. Την εξέλιξη αυτή επέτρεψαν κυρίως δύο θεωρήσεις του μακαρίτη Bernard Lepetit στα 1990. Η μια αποτελούσε δάνειο από τον τρόπο ανάλυσης των γεωγράφων και επιχειρούσε να ερμηνεύσει τη διπλή λογική της χωροθέτησης και των ιεραρχιών. Η δεύτερη, πολύ βασική, αφορούσε την έρευνα των δικτύων και επιχειρούσε να αναδείξει τη λειτουργία των αστικών συστημάτων, όπου κάθε αλλαγή που σημειωνόταν σε μια πόλη προκαλούσε προσαρμογές στα άλλα αστικά κέντρα. Το αριστούργημα του Philippe Guignet, αφιερωμένο στις πόλεις Lille, Douai, Valenciennes, Cambrai, Mons, Tournai και Ath, έδειξε στο πλαίσιο αυτό, ήδη από το 1990, τον πλούτο της συγκριτικής προσέγγισης, στη συγκεκριμένη περίπτωση στο πολιτικό πεδίο.<sup>7</sup> Στη συνέχεια οι διατριβές των René Favier και Christine Lamarre πρότειναν μοντέλα μελέτης των πόλεων που είχαν καταρτισθεί σε κλίμακα επαρχίας.<sup>8</sup> Το παράδειγμά τους ωστόσο δεν συνεχίστηκε, αναμφίβολα λόγω της δυσχέρειας που παρούσαζε η διαχείριση διάσπαρτων πηγών και προβληματικών που διέφεραν σημαντικά μεταξύ τους. Μπορούμε μόνο να αναφέρουμε την υποστήριξη της διατριβής του Jean-Luc Bersagol για τις μικρές πόλεις στην περιοχή Haute-Auvergne το 2008,<sup>9</sup> και ακόμα της Dominique Bouverat για τις μικρές πόλεις της περιοχής Savoie το 2013.<sup>10</sup>

---

7. Philippe Guignet, *Le pouvoir dans la ville. Pratiques politiques, notabilité et éthique sociale de part et d'autre de la frontière franco-belge*, Παρίσι, EHESS, 1990.

8. René Favier, *Les villes du Dauphiné au XVIIe et au XVIIIe siècle*, Grenoble, Presses universitaires de Grenoble, 1991. Christine Lamarre, *Petites villes et fait urbain en France au XVIIIe siècle: le cas bourguignon*, Dijon, Editions Universitaires de Dijon, 1993.

9. Jean-Luc Bersagol, *Petites villes et réseaux urbains en Haute-Auvergne au XVIIe et XVIIIe siècles*, Paris X (Jean Duma), 2008.

10. Dominique Bouverat, *Villes et bourgs en Savoie de la Réforme à la Révolu-*

Ταυτόχρονα, το πεδίο μελέτης μεμονωμένων θεμάτων υπήρξε γόνιμο. Ενώ οι μονογραφίες μικρών ή μεσαίων πόλεων δεν λαμβάνονταν πολύ υπόψη στα τέλη της δεκαετίας του 1990,<sup>11</sup> υπήρξαν χρήσιμες όταν το εύρος των διατριβών μειώθηκε. Το γεγονός αυτό μας πρόσφερε σημαντικό αριθμό μελετών που ελπίζουμε ότι θα αποτελέσουν υλικό για μια μελλοντική σύνθεση, η οποία θα γίνει με συγκριτικό πνεύμα. Γνωρίζουμε πλέον τις πόλεις Louviers, Harfleur και Neuchâtel,<sup>12</sup> Guingamp,<sup>13</sup> Saint-Avold,<sup>14</sup> Sablé,<sup>15</sup> Saumur,<sup>16</sup> Chinon,<sup>17</sup> Pont-Audemer,<sup>18</sup> Châteauroux,<sup>19</sup> Baugé.<sup>20</sup>

Εξάλλου, δεν μπορεί παρά να εντυπωσιάζει ο κυρίαρχος ρόλος της κοινωνικής ιστορίας, που σφραγίζει σιωπηρά τις περισσότερες εργασίες της ιστορίας των πόλεων. Ορισμένες από τις εργασίες αυτές, με πολύ κλασικό τρόπο, βασιζονται στην ικανότητα της προσωπογραφίας να κατασκευάζει συγκριτική ιστορία και εστιάζουν σε συγκεκριμένη κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία πληθυσμού.<sup>21</sup> Αντίστοιχο περιεχόμενο

---

tion, Lyon II (Olivier Zeller), 2013.

11. *Petites villes d'Europe*, numéro spécial des *Cahiers d'Histoire*, 1998, 274 σ.

12. Bruno Sintic, *Petites villes de Normandie. Pont-Audemer, Harfleur, Louviers, Neufchâtel, villes secondaires de la région de Rouen, 1450-1550*, Rouen (Jean-Pierre Leguay), 2005. Έκδοση με τον ίδιο τίτλο: Caen, Presses universitaires de Caen, 2011, 477 σ.

13. Annaïg Soulabaille, *L'évolution économique et sociale de Guingamp au seizième, dix-septième et dix-huitième siècles*, Rennes II (Claude Nières), 1997.

14. Denis Schneider, *Saint-Avold au XVIIIe et XIXe siècles (1680/90 à 1870/90). Croissance et stagnation d'une petite ville des confins germaniques*, Metz (Alfred Wahl), 1998.

15. Michel Heichette, *Sociabilités et sensibilités collectives au XVIIIe siècle: l'exemple du pays sabolien*, Le Mans (Jean-Marie Constant), 2002. Έκδοση: *Société, sociabilité, justice. Sablé et son pays au XVIIIe siècle*, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2005, 321 σ.

16. Eric Cron, *La ville de Saumur du XVIe au XVIIIe siècle: urbanisme, architecture et société*, Tours (Claude Mignot), 2005.

17. Bernard Vigouroux, *Chinon au XVIIIe siècle. Etude sociale*, Tours (Brigitte Maillard), 2005.

18. Bernard Michelin, *Pont-Audemer, une petite ville de Normandie à la Renaissance (1477-1551)*, Paris IV (Jean-Pierre Bardet), 2005.

19. Eliane Baudry-Brulet, *Châteauroux au XVIIIe siècle: ressorts et mutations d'une société urbaine*, Poitiers (Jacques Péret), 2007.

20. Jean-Marc Boigné, *Une petite ville entre administration et économie, Baugé, cité angevine (XVIe- début XIXe)*, Angers, 2008.

21. Hervé Ferrand, *Les communautés professionnelles à Tours dans le dernier*

έχουν και πολυάριθμες διατριβές που βρίσκονται στο στάδιο της σύνταξης.<sup>22</sup> Άλλες διατριβές επικεντρώνονται στις ελίτ, κυρίως τις αστικές ελίτ, με την πρόθεση να συσχετίσουν τις συμπεριφορές τους με τη διαμόρφωση της πόλης τους.<sup>23</sup> Δεν αρκεί, ωστόσο, ο προκαθορισμός μιας κοινωνικής ομάδας για να προσδώσει κύρος στη μελέτη της ομάδας αυτής. Η κοινωνιολογία μιας πόλης απαιτεί να γνωρίζουμε τους άορατους φραγμούς που μπορεί να κατακερματίζουν τις ίδιες τις ελίτ. Αυτό πέτυχε

---

*siècle de l'ancien Régime (1700-1789)*, Tours (Eric Bournazel), 2002, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Frédéric Caron, *Organisation du travail, métiers et corporations à Douai et à Valenciennes (de Louis XIV à la Révolution)*, Lille III (Philippe Guignet), 2004, 839 σ., έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Michel Surun, *Marchands de vin en gros à Paris au XVIIIe siècle. Recherches d'histoire institutionnelle et sociale*, Paris II (Guy Antonetti), 2005. Patricia Payn Echalié, *Les marins d'Arles de la fin du XVIe à la fin du XVIIIe siècle*, Aix-Marseille I (Bernard Cousin), 2005, έκδοση: *Les marins d'Arles (XVIe-XVIIIe)*, Publications de l'Université de Provence, 2007. Laure Pineau-Defois, *Les grands négociants nantais du dernier tiers du XVIIIe siècle: capital hérité et esprit d'entreprise*, Nantes (Guy Saupin), 2008, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Sylvie Dubois, *Métiers et société: artistes et artisans d'art à Dijon durant le second XVIIIe siècle*, Dijon (Christine Lamarre et Paulette Choné), 2009, έκδοση: *Métiers d'art et société au XVIIIe siècle. L'exemple de Dijon*, Dijon, Presses universitaires de Dijon, 2011, 260 σ.

22. Benoît Saint-Cast, *Travail, crédit, faillites: les merciers et la justice commerciale de Lyon au XVIIe siècle*, Lyon II (Natacha Coquery), κατάθεση θέματος 2014. Anouk Delaigue, *Négociants et entrepreneurs de Lyon sous l'Ancien Régime. Espaces, réseaux et pratiques du commerce*. Lyon II (Natacha Coquery), κατάθεση θέματος 2014.

23. Michel Combet, *Jeux des pouvoirs et familles: les élites municipales à Bergerac au XVIIIe siècle*, Toulouse II (Jean-Pierre Amalric), 1998, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Sylvie Mouysset, *Un patriciat urbain dans la première modernité: Rodez au XVIe et XVIIe siècles*, Paris I (Nicole Lemaître), 1997, έκδοση: *Le pouvoir dans la bonne ville: les consuls de Rodez sous l'Ancien Régime*, Toulouse, Université Toulouse - le Mirail - CNRS, 2000, 644 σ. Catherine Rome, *Bourgeois de Montauban au XVIIe siècle: de l'hégémonie protestante à la proscription*, Toulouse II (Jean-Pierre Amalric), 1997, έκδοση: *Les bourgeois protestants de Montauban au XVIIe siècle. Une élite urbaine face à une monarchie autoritaire*, Paris, Honoré Champion, 2002, 589 σ. Isabelle Sagot, *Les honorables hommes à Niort au XVIIe siècle: contribution à l'étude des groupes intermédiaires dans la société urbaine d'Ancien Régime*, Bordeaux III (Paul Butel), 1999, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Yves Junot, *La société valenciennoise de Charles Quint aux archiducs (début du XVIe siècle-années 1620): bourgeoisie*

ένας πρώην βοηθός στο πανεπιστήμιο της Δαμασκού ο οποίος, αντίθετα από αναλύσεις αυτού του τύπου, συνέκρινε τις διαφορετικές ομάδες της ελίτ στη Λυών του 18ου αιώνα.<sup>24</sup>

Άλλες προβληματικές επικρατούν σταδιακά. Το ζήτημα της αστικής διατροφής τέθηκε στην ειδική περίπτωση του Παρισιού και περιγράφηκε με όρους αγοράς.<sup>25</sup> Στη συνέχεια μελετήθηκε από την αρχαιοζωολογία, κυρίως στην περίπτωση της Λυών<sup>26</sup> και της Tours,<sup>27</sup> ενώ μελετήθηκαν και οι εμπορικές πρακτικές και οι κοινωνικές τους όψεις, πάλι στη Λυών από την Anne Montenach.<sup>28</sup>

---

*et dynamique sociale dans une «bonne ville» marchande des Pays-Bas méridionaux*, Lille III (Philippe Guignet), 2003, έκδοση: *Les bourgeois de Valenciennes. Anatomie d'une élite dans la ville (1500-1630)*, Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 2009, 320 σ. Frédéric Duquenne, *Un tout petit monde. Les notables de la ville de Douai du règne de Philippe II à la conquête française (milieu du XVIIe siècle-1667): pouvoir, réseaux et reproduction sociale*, Lille III (Philippe Guignet), 2003, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Gregory Barbusse, *Le pouvoir et le sang: les familles de capitouls de Toulouse au siècle des Lumières (1715-1790)*, Toulouse II (Jean-Pierre Amalric et Michel Taillefer), 2004, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Samuel Le Goff, *Elites et pouvoir municipal dans les petites villes bretonnes au XVIIIème siècle 1730-1788*, Rennes II (André Lespagnol), 2004, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Olivier Cabayé, *Histoire de familles. Les élites à Albi (vers 1500-vers 1600)*, Paris I (Nicole Lemaître), 2005, έκδοση: *Albi au XVIIe siècle. Gens de bien et autres «apparens»*, Albi, Centre universitaire Champollion, 2008, 901 σ. Agathe Leysens, *Élites municipales, corporations et pouvoirs à Dunkerque au XVIIIe siècle*, Lille III (Philippe Guignet), 2006. Frédéric Duquesne, *L'élite urbaine de Douai dans son environnement politique de Philippe II à la conquête française*, Lille III (Philippe Guignet), 2011. Bruno Baron, *Élites, pouvoirs et vie municipale à Brest, 1750-1820*, Brest (Philippe Jarnoux), 2012.

24. Riad Zakaria, *Les sociabilités des élites lyonnaises du XVIIIe siècle*, Lyon II (Olivier Zeller), 2016.

25. Reynald Abad, *L'approvisionnement alimentaire de Paris aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Paris IV (Jean-Pierre Poussou), 1999, έκδοση: *Le grand marché. L'approvisionnement alimentaire de Paris sous l'Ancien Régime*, Paris, Fayard, 2002, 1030 σ.

26. Thierry Argant, *L'alimentation d'origine animale à Lyon (des origines au XXe siècle)*, Lyon II (Olivier Zeller), 2001.

27. Olivier Cotté, *La société urbaine à Tours et l'animal (XIVe-XVIIe): approche archéozoologique*, Tours (Henri Galinié et Elisabeth Lorens), 2008.

28. Anne Montenach, *Une économie de l'infime: espaces et pratiques du commerce alimentaire à Lyon au XVIIe siècle*, Institut Universitaire de Florence (Lau-

### 3. Το περιοδικό αναφοράς: Histoire urbaine

Με πρωτοβουλία μιας μικρής ομάδας ιστορικών ιδρύθηκε το 2000 η Γαλλική Εταιρεία Ιστορίας των Πόλεων (*Société française d'Histoire urbaine*) με βασική αποστολή να ξεκινήσει ένα νέο περιοδικό, το *Histoire urbaine*, που θα εκδιδόταν στην αρχή δύο και αργότερα τρεις φορές τον χρόνο.<sup>29</sup> Αρχικά η φιλοσοφία της συντακτικής επιτροπής ήταν να μη δέχεται («κλειστά») τεύχη που θα προτεινόταν ή θα συντάσσονταν από κάποιον επιστήμονα. Αντίθετα επιδίωκε να αντιπροσωπεύονται ισόρροπα οι διάφορες ιστορικές περίοδοι και να υπάρχει ανταπόκριση με τις πιο πρόσφατες έρευνες. Πολύ γρήγορα η επιλογή αυτή εγκαταλείφθηκε και τα τεύχη με άρθρα διαφορετικού περιεχομένου αποτέλεσαν την εξαίρεση, ενώ τα θεματικά τεύχη τον κανόνα. Στην πραγματικότητα τα άρθρα κάθε τεύχους συνήθως γράφονται από τα μέλη του προσωπικού επιστημονικού δικτύου του επιμελητή του τεύχους. Αυτό επέτρεψε να συγκεντρωθούν ευρωπαϊκές εργασίες γύρω από θεματικές.<sup>30</sup> Το τίμημα του συστήματος αυτού ήταν η σαφής περιχαράκωση μεταξύ ιστορικών περιόδων και μεταξύ διαφορετικών προβληματικών, που κατέληξε στη διαδοχική δημοσίευση αρκετά ανομοιογενών μελετών. Είναι γεγονός ότι επιθυμώντας τη μεγαλύτερη δυνατή διεύρυνση, η συντακτική επιτροπή δεν έκρινε σκόπιμο να θέσει επιστημονικούς όρους επιλογής αντίστοιχους με τη σαφή θεώρηση που είχε ως προς την πρακτική της ιστορίας των πόλεων. Συνολικά η σύγχρονη ιστορία αντιπροσωπεύεται ικανοποιητικά με το 33,4% των άρθρων. Ακριβώς όπως και ο *Μνήμων*, το περιοδικό έχει ταξινομηθεί στο επίπεδο Β από τον Οργανισμό Αξιολόγησης της Έρευνας και της Ανώτατης Εκπαίδευσης (*Agence d'Évaluation de la recherche et de l'Enseignement Supérieur*).<sup>31</sup>

---

rence Fontaine), 2003, έκδοση: *Espaces et pratiques du commerce alimentaire à Lyon au XVIIe siècle*, Presses universitaires de Grenoble, 2009.

29. <https://sfhu.hypotheses.org/la-revue-histoire-urbaine/les-numeros-parus>.

30. Το ελληνικό κοινό θα ενδιαφερθεί για το άρθρο: Eugénia Bournova, «La mortalité en transition dans une ville méditerranéenne: Rethymno au début du XXe siècle», *Histoire urbaine*, αρ. 21, 2008-1, σ. 5-30.

31. <http://www.aeres-evaluation.fr/Publications/Methodologie-de-l-evaluation/Listes-de-revues-SHS-de-l-AERES>.

*Το περιοδικό Histoire Urbaine: δεκαπέντε χρόνια εκλεκτισμού*

<i>Αριθ.</i>	<i>Θέμα</i>	<i>Μέρος της σύγχρονης ιστορίας (άρθρα)</i>	<i>Αριθ.</i>	<i>Θέμα</i>	<i>Μέρος της σύγχρονης ιστορίας (άρθρα)</i>
2000-1	Ελεύθερος χρόνος και πόλη: χώροι, θεσμοί, πρακτικές	4/9	2008-3	Χρηματοδοτώντας την κατοικία. Ο ρόλος του Caisse des Dépôts et Consignations τον 19ο και 20ό αι.	1/13
2000-2	Αστικοί φόβοι	3/9	2009-1	Επαναφευρίσκοντας το Παρίσι τον 18ο αι. / Διάφορα	2/5
2001-1	Διάφορα	3/9	2009-2	Ξαναδιαβάζοντας τη σοσιαλιστική πόλη	1/7
2001-2	Ο χώρος των επαγγελματιών στις δυτικές πόλεις (16ος-20ός αι.)	4/9	2009-3	Από το σπίτι του καλλιτέχνη στην καλλιτεχνική γειτονιά	0/6
2002-1	Μορφές και χρήσεις του αστικού χώρου στη Γαλλία του Διαφωτισμού	5/9	2010-1	Θρησκευτικά ιδρύματα και αστική θρησκεία την περίοδο της Αυτοκρατορίας (15ος-16ος αι.)	0/9
2002-2	Διάφορα	3/9	2010-2	Οι πόλεις του χαρτιού: γράφοντας την ιστορία της πόλης στη σύγχρονη Ευρώπη	7/7
2003-1	Καθεδρικός ναός	1/9	2010-3	Το Τόκιο τον 19ο αι. / Είκοσι χρόνια στοχασμού για την αρχαία πόλη	1/7
2003-2	Αστικοποίηση της υπαίθρου	2/10	2011-1	Κατανάλωση και εξωτισμός (15ος-18ος αι.)	8/8
2004-1	Διάφορα	3/8	2011-2	Γελώντας στην πόλη	0/6
2004-2	Πόλη, βία, εξουσία. Αρχαίο-τητα-Πρώιμος Μεσαίωνας	0/10	2011-3	Διάφορα	2/5

Αριθ.	Θέμα	Μέρος της σύγχρονης ιστορίας (άρθρα)	Αριθ.	Θέμα	Μέρος της σύγχρονης ιστορίας (άρθρα)
2004-3	Μεταφορές στην πόλη	0/8	2012-1	Πόλεις σε κρίση τον Μεσαίωνα	0/6
2005-1	Διάφορα	3/9	2012-2	Κήρυγμα στην πόλη (16ος-20ός αι.)	0/6
2005-2	Αστικές κατασκευές και ανακατασκευές	1/9	2012-3	Οι λέξεις της αστικής ταυτότητας στα τέλη του Μεσαίωνα	0/8
2005-3	Η πόλη και η εξειδίκευση	2/10	2013-1	Διάφορα	1/6
2006-1	Φύλα, επαγγέλματα, μαθητεία στη σύγχρονη Ιταλία	6/9	2013-2	Henri Sellier, Η υπόθεση των πόλεων	0/7
2006-2	Καταναλώνοντας στην πόλη τον Μεσαίωνα	0/9	2013-3	Πηγαίνοντας στο θέατρο	3/9
2006-3	Νέες πόλεις και μεγάλα συγκροτήματα I	0/9	2014-1	Ο όρκος στις πόλεις του ύστερου Μεσαίωνα	0/7
2007-1	Πόλη και περιβάλλον	1/7	2014-2	Αστικές ελίτ και χωρικές κατασκευές (17ος-18ος αι.)	7/8
2007-2	Χτίζοντας την πόλη στην καθημερινότητα / Οι ναυτικές πόλεις της μεσαιωνικής Μεσογείου	2/10	2014-3	Πόλεις θέρετρα	1/8
2007-3	Νέες πόλεις και μεγάλα συγκροτήματα II	1/8	2015-1	Αστική εκκλησιαστική κληρονομιά	1/8
2008-1	Διάφορα	2/6	2015-2	Μετρώντας και χτίζοντας το Παρίσι	4/8
2008-2	Το νερό στην πόλη	0/7	2015-3	Ζώα στην πόλη	2/7
			2016-1	Αστικές υποδομές	3/8

#### 4. Η ιστορία των πόλεων στα μεγάλα επιστημονικά περιοδικά γενικού περιεχομένου

Όταν το περιοδικό *Annales Economies, Sociétés, Civilisations* έγινε *Annales, Histoire, Sciences Sociales*, γνώρισε μια σειρά μεταβολών που το οδήγησαν να μην εστιάζει πλέον στο αστικό φαινόμενο καθαυτό ως ένα από τα ενδιαφέροντά του.<sup>32</sup> Τα σχετικά με την ιστορία των πόλεων άρθρα βρίσκουν πλέον θέση στις σελίδες του μόνο όταν φαίνεται να συνιστούν μεθοδολογική τομή ή επιστημολογική καινοτομία.<sup>33</sup> Υπό αυτούς τους όρους στη δεκαετία 2006-2015 δημοσιεύθηκαν μόνο οκτώ άρθρα με έντονο ιταλικό προσανατολισμό.<sup>34</sup> Να σημειωθεί το πρόσφατο άρθρο του Jean-François Chauvard που αποκαθιστά το βενετικό νομικό πλαίσιο, το οποίο διακρίνει τη μεταβίβαση ακινήτων από τη μεταβίβαση κεφαλαίων.

Σχετικά πρόσφατο, καθώς ιδρύθηκε το 1986, το περιοδικό *Histoire et Mesure* καταλαμβάνει μια ιδιαίτερη θέση, καθώς αφιερώνεται συγχρόνως στην ιστορία των στατιστικών και στην εφαρμογή ποσοτικών μεθόδων.

32. Το περιοδικό είναι προσβάσιμο σε περισσότερους από έναν διαδικτυακούς τόπους: [annales.ehess.fr](http://annales.ehess.fr), [www.cairn.info](http://www.cairn.info), <http://www.revues.armand-colin.com/histoire/annales-histoire-sciences-sociales>, [www.persee.fr](http://www.persee.fr), [www.gallica.bnf.fr](http://www.gallica.bnf.fr).

33. Ένα άρθρο της Maroula Sinarellis αφορά τον ελληνικό χώρο: «La mer Égée au XVIIIe siècle. Parcours, liens familiaux et recomposition sociale», *Annales Histoire, Science sociale* 4 (2007), σ. 885-918. Το περιοδικό έχει επίσης δημοσιεύσει δύο βιβλιοκρισίες της ίδιας, μία σχετικά με το έργο Georges Dertilis (επιμ.), *Banquiers, usuriers et paysans: réseaux de crédit et stratégies de capital en Grèce (1780-1930)* (1990), και μία άλλη σχετικά με το έργο Michel Bruneau (επιμ.), *Les Grecs pontiques. Diaspora, identité, territoires*, 56 (2001/3), σ. 759-761.

34. Gerd Schwerhoff, «Justice et honneur. Interpréter la violence à Cologne (XVe-XVIIIe siècle)», (2007/5), σ. 1031-1061. Renaud Villard, «Le conclave des parieurs. Paris, opinion publique et continuité du pouvoir pontifical à Rome au XVIe siècle», (2009/2), σ. 375-403. André Berelowitch, «Aux origines de la Russie: Novgorod», (2009/3), σ. 611-614. Simona Cerutti, «Travail, mobilité et légitimité. Supplices au roi dans une société d'Ancien Régime (Turin, XVIIIe siècle)», (2010/3), σ. 571-611. Nicolas Lyon-Caen, «Un "saint de nouvelle fabrique". Le diacre Paris (1690-1727), le jansénisme et la bonneterie parisienne», (2010/3), σ. 613-642. Eleonora Canepari, «Porteurs, marchands, gentilshommes. La construction sociale du pouvoir politique (Rome, XVIe-XVIIe siècle)», (2013/3). Claire Judde de Larivière, Rosa M. Salzberg, «Le peuple est la cité. L'idée de *popolo* et la condition des *popolani* à Venise (XVe-XVIe siècle)», (2013/4), σ. 1113-1140. Jean-François Chauvard, «Adaptabilité versus inaliénabilité. Les dérogations des fidéicommissaires dans la Venise du XVIIIe siècle», (2015/4), σ. 849-880.

δων στο πεδίο της ιστορίας. Το περιοδικό εκδίδει κυρίως θεματικά τεύχη, γεγονός που του επιτρέπει να περιλαμβάνει κατά καιρούς άρθρα μεγάλου ενδιαφέροντος που αφορούν την ιστορία των πόλεων, όπως για παράδειγμα τα άρθρα που προέρχονται από την έρευνα για την Charleville,<sup>35</sup> εργασίες σχετικά με τις αποζημιώσεις, που διαφωτίζουν τις πολιτικές του πολεοδομικού σχεδιασμού,<sup>36</sup> ή άλλες που ανταποκρίνονται σε διάφορες προβληματικές σχετικά με τα μεγέθη της πόλης.<sup>37</sup> Ένα πολύτιμο ειδικό τεύχος, εξάλλου, αφιερώθηκε στη χρήση των Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών (Geographic Information Systems).<sup>38</sup> Μεμονωμένες εργασίες περιέχονται επίσης σε θεματικά τεύχη που επικεντρώνονται σε περιόδους εκτός της σύγχρονης εποχής.<sup>39</sup> Προσφέροντας από το 1996 μια πρωτότυπη οπτική σχετικά με τη χρήση του ποσοτικού παράγοντα, το

---

35. Το τεύχος 2 του 2013 «Démographie historique, nouveau terrain» περιέχει: Carole Rathier, François-Joseph Ruggiu, «La population de Charleville de la fin du XVIIe siècle à la fin du XIXe siècle. Une enquête d'histoire démographique», σ. 3-16. Stéphane Minvielle, «Les ménages de Charleville aux XVIIIe-XIXe siècles», σ. 17-52 και Cristina Munno, «La crise démographique de 1740 à Charleville, Évolutions et dynamiques entre deux dénombrements (1739 και 1742)», σ. 53-88.

36. Το τεύχος 1 του 2013 «Réparer, dédommager» περιέχει: Julien Puget, «Détruire pour embellir. Pratiques d'estimation et d'indemnisation des propriétés urbaines à Marseille dans la seconde moitié du XVIIe siècle», σ. 11-44. Bernard Gauthiez, Olivier Zeller, «Le dédommagement des reculements. Un instrument de la politique d'aménagement urbain à Lyon aux XVIIe et XVIIIe siècles», σ. 45-74. Nicolas Lyon-Caen, «Un prix sans aménité. L'indemnisation des propriétaires parisiens à la fin de l'Ancien Régime», σ. 75-106.

37. Το τεύχος 2 του 2009 περιέχει: Maurizio Gribaudo, «Ruptures et continuités dans l'évolution de l'espace parisien. L'îlot de la Trinité entre les XVIIIe et XIXe siècles», σ. 181-220. Bastien Lefebvre, «L'organisation parcellaire et la voirie du quartier canonial de la cathédrale de Tours, du XVIIe au XVIIIe siècles», σ. 221-246. Το τεύχος 1 του 2010 περιέχει: Mathieu Marraud, «Permanences et déplacements corporatifs dans la ville. Le corps de l'épicerie parisienne aux XVIIe-XVIIIe siècle», σ. 3-46. Bernard Gauthiez, Olivier Zeller, «Ordre textuel et ordre spatial à Lyon à l'époque moderne. Du parcours de visite au rôle nominal, une spatialité implicite», σ. 197-230.

38. Ειδικότερα το τεύχος 3-4 του 2004 περιέχει: Bernard Gauthiez, «Des unités pertinentes pour mesurer la ville concrète», σ. 295-316.

39. Anna Boato et Mauro Moriconi, «Mesures et projets architecturaux. Le cas de Gênes aux XVIe et XVIIe siècles», (2001/4), σ. 213-234. Nicolas Buat, «Marchés et spéculation à Paris durant la disette de 1692-1694. Une approche par les prix», *Histoire et Mesure* (2010/2), σ. 59-93.

περιοδικό *Histoire et Mesure* συμβάλλει αποτελεσματικά στη μεθοδολογική εξέλιξη της ιστορίας των πόλεων.<sup>40</sup>

Το περιοδικό *Revue d'Histoire moderne et contemporaine* αποτελεί πολύτιμο εργαλείο με τον αριθμό και την ποιότητα κριτικών παρουσιάσεων των επιστημονικών έργων που έχουν πρόσφατα δημοσιευθεί. Ωστόσο, τα ενδιαφέροντά του αφορούν κυρίως αντικείμενα που αναφέρονται σε ιδιαίτερα σύγχρονα ζητήματα, καθώς και στις ποικίλες θεωρητικές συζητήσεις σχετικά με την ιστορία. Παρά το γεγονός ότι εκδίδεται κάθε τρεις μήνες, το περιοδικό έχει συνεισφέρει λίγο στη σύγχρονη ιστορία των πόλεων: οκτώ άρθρα μόνο από το 2006.<sup>41</sup> Η συνεισφορά αυτή είναι, σε κάθε περίπτωση, προτιμότερη από τις επιλογές του περιοδικού *Revue Histoire, Économie et Société* (πρώην *Revue d'Histoire économique et sociale*)<sup>42</sup> που το ίδιο διάστημα απέκλεισε τελείως κάθε άρθρο με μεγαλύτερη ή μικρότερη αναφορά στην ιστορία των πόλεων. Αν και θεωρείται παραδοσιακό, με απόλυτη προτίμηση στη μεσαιωνική περίοδο, το παλαιό περιοδικό *Revue Historique* (που ιδρύθηκε το 1876!) αποδεικνύεται πιο ανοιχτό και έδωσε από το 2006 πέντε άρθρα τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο της ιστορίας των πόλεων.<sup>43</sup>

40. Περιοδικό αναφερόμενο από το ERIH PLUS [European Reference Index for the Humanities and Social Sciences].

41. Pascal Bastien, «Les arrêts criminels et leurs enjeux sur l'opinion publique à Paris au XVIIIe siècle», *R.H.M.C.* (2006/1), σ. 34-62. Daryl M. Hafter, «Stratégies pour un emploi: travail féminin et corporations à Rouen et à Lyon, 1650-1790», *R.H.M.C.* (2007/1), σ. 98-115. Bert de Munck, «La qualité du corporatisme. Stratégies économiques et symboliques des corporations anversoises (XVIe-XVIIIe siècles)», *R.H.M.C.* (2007/1), σ. 116-144. Giorgio Riello, «Le déclin des corporations de Londres: les cordonniers au XVIIIe siècle», *R.H.M.C.* (2007/1), σ. 145-170. Thierry Allain, «Entre fête civique et reconstruction identitaire en Hollande: Enkhuizen en 1772», *R.H.M.C.* (2008/1), σ. 74-97. Nicolas Marraud, «Communauté conjugale et communauté politique. Les usages de la coutume de Paris dans la bourgeoisie corporative, XVIIe-XVIIIe siècles», *R.H.M.C.* (2011/2), σ. 96-119. Nicolas Lyon-Caen, «Les hommes du bas: fabriquer et vendre dans la bonneterie parisienne, XVIIe-XVIIIe siècles», *R.H.M.C.* (2013/1), σ. 107-130. Marco Cicchini, «Milices bourgeoises et garde soldée à Genève au XVIIIe siècle. Le républicanisme classique à l'épreuve du maintien de l'ordre», *R.H.M.C.* (2014/2), σ. 120-149.

42. Περιοδικό ταξινομημένο ως C από το Haut comité d'Evaluation de la recherche et de l'Enseignement supérieur και B από το ERIH PLUS.

43. Nicolas Lyon-Caen, «La minute du miracle. Engagement janséniste et ap-

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι τα κυριότερα επιστημονικά περιοδικά γενικού περιεχομένου αντιμετωπίζουν την ιστορία των πόλεων με τρόπο άχρωμο, συμπτωματικό και κυρίως συνδεδεμένο με την προβολή ατομικών εργασιών, παρά με την υποστήριξη συγκεκριμένων επιστημονικών προβληματικών. Ένα μέρος, επομένως, από τις διαθέσιμες δημοσιεύσεις ανήκει σε τοπικά περιοδικά. Βέβαια πολλά έπαψαν να κυκλοφορούν, όπως το *Cahiers d'Histoire* το 2002, ή το *Bulletin du Centre Pierre Léon*, ήδη από το 1999. Αντιθέτως, άλλα επιβιώνουν χάρη στην εθελοντική δέσμευση ορισμένων διδασκόντων-ερευνητών και αντανακλούν συχνά τις δραστηριότητες κάποιων ομάδων ιστορικών. Είναι αδύνατο να αναφερθούν όλα τα περιοδικά αυτά εδώ. Σημειώνουμε, ωστόσο, τα εξής: *Annales de Bretagne et des Pays de l'Ouest*, όργανο εννέα πανεπιστημιακών που διευθύνουν τις εκδόσεις Presses universitaires de Rennes,<sup>44</sup> *Annales de Normandie*,<sup>45</sup> *Rives méditerranéennes*, που εκδίδονται από το εργαστήριο Telemme,<sup>46</sup> *Revue du Nord*.<sup>47</sup> Τα δύο τελευταία δεν περιορίζουν, μάλιστα, το ενδιαφέρον τους σε απλά επαρχιακά θέματα αλλά παίρνουν θέσεις με διεθνή προοπτική. Το περιοδικό *Annales du Midi*, που συγκεντρώνει δώδεκα περίπου πανεπιστήμια με κέντρο τα πανεπιστήμια Toulouse II και

---

partenance sociale des notaires parisiens au XVIIIe siècle», *Revue Historique*, (2008/1), σ. 61-83. Yann Lignereux, «Franchir la Saône à Lyon au milieu du XVIIe siècle. Enjeux critiques d'un chantier urbain», *Revue Historique* (2009/4), σ. 805-825. Isabelle Coquillard, «Les docteurs régents de la faculté de médecine de Paris et la fourniture de soins aux "bons pauvres malades" dans les paroisses parisiennes (1644-1791)», *Revue Historique* (2013/4), σ. 875-905. Mathieu Soula, «*Les Heures perdues* de Pierre Barthès, une chronique privée au XVIIIe siècle», *Revue Historique* (2014/4), σ. 833-854. Nicolas Lyon-Caen, «Les marchands du temple. Les boutiques du palais de justice de Paris aux XVIe-XVIIIe siècles», *Revue Historique* (2015/2), σ. 323-352.

44. [Revue.org](http://Revue.org).

45. <https://www.cairn.info/revue-Annales-de-normandie.htm>. Μεταξύ των πρόσφατων άρθρων: Edouard Delobette, «Les petits ports et havres normands dans la seconde moitié du XVIIe siècle», (2015/2), σ. 3-28. Antoine Dauvin, «La municipalité de Caen et les prisonniers de guerre espagnols pendant la guerre de Trente Ans (1639-1648)», (2015/2), σ. 29-54.

46. UMR 7303 CNRS/Université d'Aix-Marseille. Σημειώνουμε το τεύχος 43 (2012-3), που προσεγγίζει το ελάχιστο μελετημένο αντικείμενο της αστικής διατροφής: «Marché du poisson, marché aux poissons», καθώς και το τεύχος 35 (2010-12): «Les petits ports».

47. <http://rdn.revue.univ-lille3.fr>. Κυρίως το τεύχος 95, αρ. 400-401 (2013), *La ville à l'époque moderne. Mélanges en l'honneur de Philippe Guignet*.

Bordeaux III, δημοσιεύει επίσης κατά καιρούς άρθρα για την ιστορία των πόλεων,<sup>48</sup> όπως και το περιοδικό *Annales de Bourgogne*.<sup>49</sup>

Ο τελικός απολογισμός δεν μπορεί παρά να είναι περιορισμένος. Η ιταλική εταιρεία ιστορίας των πόλεων (*Associazione Italiana di Storia Urbana*), που ιδρύθηκε περίπου την ίδια περίοδο με την ομόλογό της γαλλική,<sup>50</sup> φρόντισε να ιδρύσει περιοδικό προσανατολισμένο αποφασιστικά στο ευρωπαϊκό κοινό, το *Città e Storia*.<sup>51</sup> Ταυτόχρονα ο εκδοτικός οίκος του Μιλάνου Electra εκδίδει το *Storia della Città*, περιοδικό επίσης αφιερωμένο στις διεθνείς μελέτες. Από την πλευρά του, το περιοδικό *Storia urbana* προσφέρει σημαντικά θεματικά τεύχη που αναζωογονούν ολόκληρα πεδία έρευνας, όπως για παράδειγμα τις πρακτικές της τροφοδοσίας των πόλεων.<sup>52</sup> Υπάρχουν επίσης τοπικές ιστορικές εκδόσεις που εστιάζουν σε συγκεκριμένες πόλεις, π.χ. το περιοδικό *Storia e città* με αντικείμενο την Pistoia.<sup>53</sup> Συγκριτικά, το γαλλικό επιστημονικό τοπίο φαίνεται αρκετά φτωχό, καθώς διαθέτει μόνο ένα εξειδικευμένο περιοδικό. Βασική αναφορά, λοιπόν, του συγκεκριμένου επιστημονικού πεδίου παραμένει το περιοδικό *Urban History*.<sup>54</sup>

##### 5. Ποιο είναι το μέλλον της σύγχρονης ιστορίας των πόλεων;

Η γαλλική ιστορία των πόλεων δεν έμεινε αναπηρέαστη από την επιστροφή της πολιτικής και της θρησκευτικής ιστορίας. Το γεγονός αυτό έδωσε το έναυσμα για ενδιαφέρουσες μελέτες, όπως εκείνες στις οποίες αναλύθηκε η σχέση μεταξύ μιας ή περισσότερων πόλεων και της κεντρικής εξουσίας, με ιδιαίτερη αναφορά στους εμφύλιους πολέμους του 16ου

48. <http://www.persee.fr/collection/anami>.

49. <http://www.bm-dijon.fr/opacwebaloes/index.aspx?idpage=332>. Μεταξύ των πιο πρόσφατων άρθρων: Lucie Roudergue, «Les Dijonnais et l'eau à la fin de l'Ancien Régime: gestion collective et usages privés», τ. 86/1 (2014), σ. 5-21. Tim J. A. Le Goff, «Crédit mobilier ou achats fonciers? Rentabilité, choix et risques dans les investissements de l'hôpital général de Dijon (XVIIIe siècle)», τ. 85/1-4 (2013), σ. 119-137. Matthieu Lecoutre, «Ivresse, justice et société: les débits de boissons à Auxonne au XVIIIe siècle», τ. 82/1-2 (2010), σ. 165-178.

50. Η *Associazione Italiana di Storia Urbana* ιδρύθηκε το 2001.

51. <http://host.uniroma3.it/centri/croma/>.

52. *Storia urbana*, Μιλάνο, F. Angeli, 134 (2012/1).

53. <http://www.storiaecitta.it/la-rivista-storia-e-citta.html>.

54. [Cambridge.org](http://www.cambridge.org).

αιώνα.<sup>55</sup> Ωστόσο, δεν εγγράφεται στην ιστορία των πόλεων κάθε μονογραφία που αφορά ένα πρόσωπο ή ένα θεσμό· η πόλη μπορεί να περιορίζεται στον απλό ρόλο του πλαισίου της αφήγησης. Ένα τεράστιο κενό μένει ως προς τη χρηματοπιστωτική ιστορία, της οποίας οι πολύπλοκες πηγές παραμένουν για πολλούς μη ελκυστικές.<sup>56</sup>

Παράλληλα, η ιστορική δημογραφία προσελκύει ακόμα λιγότερο ενδιαφέρον, καθώς οι μεγάλοι της ειδικοί έχουν σταματήσει σήμερα να διδάσκουν.<sup>57</sup> Στρέφεται έτσι κυρίως προς την ιστορία της οικογένειας, που σε καμία περίπτωση δεν συνδέεται άμεσα με τα θέματα της ιστορίας των πόλεων. Παρόλα αυτά, το περιοδικό αναφοράς *Annales de démographie historique* τείνει πλέον να επανασυνδεθεί με την πρακτική δημοσίευσης άρθρων νεότερης ιστορίας, που την είχε κάπως παραμελήσει στις αρχές της δεκαετίας του 2000.<sup>58</sup> Το αστικό περιβάλλον μελετάται ξανά, ιδιαι-

---

55. Jean-Henry Etienney, *Ordre et désordre dans une cité de la Renaissance: Lyon et le Consulat lyonnais (vers 1520-vers 1555)*, Dijon (Christine Lamarre), 1999, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Olivia Carpi-Mailly, *Amiens et la Ligue (vers 1550-1597)*, genèse, modalités et enjeux d'une révolution municipale, Paris I (Nicole Lemaître), 2000, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Yann Lignereux, *Lyon, un portrait politique: 1594-1654*, Paris IV (Denis Crouzet), 2001, έκδοση: *Lyon et le roi: de la bonne ville à l'absolutisme municipal, 1594-1654*, Seyssel, Champvallon, 2003. Thierry Amalou, *Loyalisme monarchique et consensus urbain: Senlis devant les désordres religieux vers 1520-vers 1610*, Paris I (Nicole Lemaître), 2003, έκδοση: *Une concorde urbaine. Senlis au temps des réformes (vers 1520-vers 1580)*, Limoges, Presses universitaires de Limoges, 2007, 437 σ.

56. Xavier Hourblin, *Les finances de Reims à la fin de l'Ancien Régime (1765-1789)*, Paris II (Albert Rigaudière), 1999, έκδοση: *Les finances de Reims à la fin de l'Ancien Régime, 1765-1789*, Παρίσι, Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 2008, 540 σ.

57. Odile Roure-Caylux, *Arles dans les premières décennies du XVIIIe siècle: l'impact de la peste*, Aix-Marseille I (Régis Bertrand), 2006, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Jean-Baptiste Gastinne, *Le Havre du XVIIe au XVIIIe siècle: genèse d'une ville et d'une population urbaine*, Paris IV (Jean-Pierre Bardet), 2008, έκδοση: *Le Havre 1517-1789: histoire d'une identité urbaine*, Publications de l'Université de Rouen et du Havre, 2016, 696 σ.

58. Για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό θα πρέπει να σημειωθούν δύο άρθρα που δημοσιεύθηκαν, το πρώτο το 2002: Violetta Hionidou, «They used to go and come? A century of circular migration from a Greek island, Mykonos 1850 to 1950», *Annales de Démographie historique* 104 (2002/2), σ. 51-57, και το δεύτερο το 2010: Eugénia Bournova et Maurice Garden, «La population d'Athènes et de

τερα στο ειδικό τεύχος που αφιερώθηκε στις δημογραφικές ιδιαιτερότητες του περι-αστικού χώρου.<sup>59</sup>

Σημαντική πρόοδος ήταν το γεγονός ότι οι καθηγητές και οι ερευνητές δεν επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους πια κυρίως στη μελέτη λίγων μεγάλων πόλεων, κυρίως εκείνων που αποτελούσαν έδρα βουλής ή των μεγάλων πόλεων του εμπορίου. Εξάλλου, είναι προφανές ότι οι πιο ενδιαφέρουσες εργασίες είναι εκείνες που μπόρεσαν να κινηθούν ανάμεσα σε περισσότερες προβληματικές, όπως συνέβη με τους τρόπους διατροφής, θέμα που συνδυάζει την ανάλυση του χώρου με τη μελέτη του κοινωνικού καταναλωτισμού και την διερεύνηση των πρακτικών και της κουλτούρας της διατροφής.<sup>60</sup> Η νέα περιέργεια για την αστυνομία των πόλεων παρουσιάζει επίσης πολλαπλό ενδιαφέρον, τόσο στον τομέα των κοινωνικών σχέσεων όσο και στον τομέα του ελέγχου των πληθυσμών.<sup>61</sup> Αυτό που έχει σημασία κυρίως είναι να μη χαθεί το *spatial turn*: η προβληματική του χώρου που αναλύει τις στρατηγικές, τα φαινόμενα της γειτνίασης, την κοινωνική χρήση του χώρου στις γειτονίες της πόλης, την εξέλιξη και τη χωροταξία. Αναδεικνύοντας τις λογικές που καθορίζουν την επιλογή του τόπου κατοικίας και τη διαχείριση της περιουσίας, η έννοια της συμπεριφοράς προς τα ακίνητα που εισήγαγε ο François Chauvard είναι εδώ θεμελιώδης.<sup>62</sup> Ανασυνθέτει την πολύ πλούσια προβληματική της κα-

---

sa région dans la seconde moitié du XIXe siècle», *Annales de démographie historique* 119 (2010/1), σ. 181-203.

59. *Annales de démographie historique* 126 (2013/2): «Populations de banlieue. Une histoire à revisiter».

60. Thierry Argant, «L’approvisionnement en viande de boucherie de la ville de Lyon à l’époque moderne», *Histoire urbaine* 7 (2003), σ. 205-232. Anne Montenach, «Le commerce alimentaire lyonnais au XVIIe siècle: une économie de la frontière?», *Cahiers de la Méditerranée* 73 (2006), σ. 219-231. Maud Villeret, «Les espaces du commerce alimentaire à Tours au XVIIIe siècle», *Histoire urbaine* 36 (2013), σ. 5-28.

61. Jean-Luc Laffont, *Policer la ville. Toulouse, capitale provinciale au siècle des Lumières*, Toulouse (Yves Castan) 1997, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Catherine Denys, *Sûreté publique et sécurité personnelle dans les villes de la frontière entre les Pays-Bas et la France au XVIIIe siècle*, Arras (Alain Lottin), 1998, έκδοση: *Police et sécurité au XVIIIe siècle, dans les villes de la frontière franco-belge*, Paris, L’Harmattan, 2002, 432 σ. Nicolas Vidoni, *La lieutenance de police et l’espace urbain parisien (1667-1789), expériences, pratiques et savoirs*, Aix-Marseille (Brigitte Marin), 2011.

62. Jean-François Chauvard, «Investir au plus proche. Le comportement im-

τασκευής της πόλης.<sup>63</sup> Το αντικείμενο αυτό μπορεί να προσεγγισθεί και στο πλαίσιο της δραστηριότητας του δήμου, όπως το έκανε η Béatrice Baumier για την Tours.<sup>64</sup> Η προσοχή μπορεί επίσης να επικεντρωθεί στις μορφές του οικοδομημένου χώρου σε σχέση με τις επενδύσεις των ιδιωτών.<sup>65</sup> Και οι δύο παραπάνω επιλογές αναγκαστικά μας οδηγούν να μελετήσουμε τους επιχειρηματίες της οικοδομής και τους τρόπους χρηματοδότησης της επένδυσης σε ακίνητα. Ωστόσο, η εξέλιξη του οδικού συστήματος και της οικοπεδοποίησης, αλλά και της αξίας της γης, η μορφολογία των οικοδομημάτων, οι κοινωνικές επιλογές στην κατοίκηση και η κοινωνικότητα που βασίζεται στη γειτνίαση δεν αποτελούν παρά στοιχεία μιας συνολικής πραγματικότητας, που χαρακτηρίζεται από τη μεταβλητότητα στους κοινωνικούς τρόπους χρήσης του αστικού χώρου. Από αυτά τα στοιχεία μόνο θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τους εξαναγκασμούς, τις ευκαιρίες, τις συμβολικές αξίες που αποδίδονται σε κάθε χώρο και ερμηνεύουν τη δύναμη της αστικής συνέχειας. Το παράδειγμα του χώρου μπορεί από τη φύση του να εξηγήσει ότι το αστικό περιβάλλον δεν είναι απλώς ο χώρος όπου συμβαίνουν τα φαινόμενα, αλλά ένας από τους παράγοντες που τα καθορίζουν. Απόλυτα σχετική με τα παραπάνω είναι η σημαντική μελέτη για την έννοια του χώρου που πρόσφατα δημοσιεύθηκε στα γερμανικά.<sup>66</sup>

Έχει σημασία, λοιπόν, να πολλαπλασιασθούν οι χωρικές μικρο-ανάλυσεις. Οι γάλλοι ιστορικοί άρχισαν να χρησιμοποιούν τα Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών (G.I.S.) με καθυστέρηση, σε σύγκριση με τους γεωγράφους. Ωστόσο, οι μέθοδοι που τελειοποίησε ο Bernard Gauthiez επιτρέπουν να ανασυγκροτήσουμε τα κτηματολόγια από κειμενικές

---

mobilier de commerçants et d'artisans dans la Venise du XVIIe siècle», *Histoire urbaine* 4 (2001), σ. 9-26.

63. Julie Puget, *Les agrandissements d'Aix et de Marseille (1646-1789): droits, espaces et fabrique urbaine à l'époque moderne*, Aix-Marseille (Brigitte Marin et Jean-Louis Mestre), 2015.

64. Béatrice Baumier, *Tours dans la seconde moitié du XVIIIe siècle: institutions municipales et gestion urbaine (1764-1792)*, Tours (Claude Petitfrère) 2004, έκδοση: *Tours entre Lumières et Révolution. Pouvoir municipal et métamorphoses d'une ville (1764-1792)*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2007, 548 σ.

65. Youri Carbonnier, *Le bâti et l'habitat dans le centre de Paris à la fin de l'Ancien Régime* (Jean-Pierre Poussou), 2001, έκδοση: *Maisons parisiennes des Lumières*, Paris, Presses universitaires de Paris-Sorbonne, 2006, 512 σ.

66. Susanne Rau, *Raum: Konzepte, Wahrnehmungen, Nutzungen (Historische Einführungen)*, Frankfurt, Campus, 2013, 237 σ.

πηγές, από την επανεξέταση παλαιών σχεδίων και από την παρατήρηση των υπαρχόντων οικοδομημάτων. Ανοίγει, λοιπόν, ένας ολόκληρος κόσμος για μελέτες όπου τα κοινωνικά, οικονομικά και δημογραφικά φαινόμενα θα μπορούν να αποτελούν αντικείμενο εξαιρετικά ακριβούς τοποθέτησης στον χώρο. Η έννοια του χώρου θα αποκτήσει τότε τελείως διαφορετικό περιεχόμενο. Προφανώς δεν θα τίθεται θέμα να διακρίνουμε τη μεγάλη (πολεοδομία) με μνημειακή αξία, πεδίο των ιστορικών της τέχνης, από το καθημερινό οικοδόμημα του αστικού περιβάλλοντος, που θα αποτελέσει το πεδίο των ιστορικών της πόλης. Είτε πρόκειται για τη χωροθέτηση των νεκροταφείων,<sup>67</sup> είτε των έργων ύδρευσης,<sup>68</sup> δεν υπάρχει μελέτη που να μη μπορεί να αποκτήσει νόημα με την ένταξή της σε ένα χαρτογραφικό σώμα όπου προστίθενται δεδομένα. Εξάλλου, με αυτό το τίμημα η αναδυόμενη έννοια του «αστικού τοπίου»<sup>69</sup> θα μπορέσει να απαλλαγεί από μια κάποια υποκειμενικότητα. Ταυτόχρονα, η δράση των δημοτικών αρχών δεν θα περιορίζεται πλέον στις σχέσεις της με την κεντρική εξουσία, καθώς η έννοια του «δημοτικού», συνδεδεμένη άμεσα με τις πιο ταπεινές αποφάσεις για την πλακόστρωση, τα έργα για την ύδρευση ή τη συντήρηση και τον καθαρισμό των δρόμων, θα επιτρέψει να προσεγγίσουμε τους ρυθμούς της τεχνικής εξέλιξης, να διακρίνουμε τους νομικούς και οικονομικούς περιορισμούς και να παρακολουθήσουμε την κυκλοφορία των μοντέλων.

Θα πρέπει τέλος να αναρωτηθούμε σχετικά με την ίδια την επιβίωση ενός τύπου ιστορίας των πόλεων που θα είναι ειδικά γαλλική. Αναμφισβήτητα υπήρξε μια «γαλλική σχολή» την περίοδο της πρωτοκαθεδρίας της οικονομικής και κοινωνικής ιστορίας, την οποία ενσάρκωνε το περίφημο περιοδικό *Annales*. Η ιστορική δημογραφία, η κοινωνική γεωγραφία και η ανάλυση της παραγωγής, των ομάδων και των οικονομικών

67. Franck Sabourin, *La ville et les morts: droit des sépultures et urbanisme funéraire à Toulouse aux XVIIIe et XIXe siècles*, Toulouse I (Jacques Poumarède), 1997, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses.

68. David Groussard, *La gestion de l'eau dans les villes bretonnes aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Rennes II (Serge Bianchi et Anne-Françoise Garçon), 2010, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Florian Horrain, *L'hydraulique à Paris à l'époque moderne: élaboration, transmission et élaboration d'un savoir-faire (vers 1612-vers 1733)*, Paris I (Anne-Françoise Garçon), κατάθεση του θέματος 2015.

69. Gérald Dardart, *Evolution d'un paysage urbain: la rue à Sedan (1700-1878)*, Paris IV, (Jean-Pierre Poussou), 1999, έκδοση: *Sedan 1700-1878. Homme et cité*, Sopaic, 1999, 414 σ.

συγκυριών ένωσαν τις δυνάμεις τους για να συγκροτήσουν μια ιστορία των πόλεων που στη συνέχεια εμπλουτίστηκε με τη συμβολή της ανθρωπολογίας και της πολιτισμικής ιστορίας. Ωστόσο την ιστορία αυτή την ασκούσαμε απομονωμένα, καθώς οι διεθνείς συγκριτικές απόπειρες παρέμεναν σπάνιες. Σήμερα οι ιστορικοί των ευρωπαϊκών χωρών μιλούν την ίδια γλώσσα και αρκεί να βρεθεί κανείς στα μεγάλα συνέδρια για να το διαπιστώσει. Έννοιες, προβληματικές και αντιπαραθέσεις σε μεγάλο βαθμό είναι κοινές σήμερα. Ξένα επιστημονικά περιοδικά, απρόσιτα κάποτε, είναι πλέον προσβάσιμα χάρις στο διαδίκτυο. Τα γλωσσικά εμπόδια μειώθηκαν εις βάρος βέβαια των γαλλικών. Το 1992, στο πρώτο συνέδριο της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Ιστορίας των Πόλεων στο Άμστερνταμ, το 40% των ανακοινώσεων είχαν γίνει στα γαλλικά. Είκοσι δύο χρόνια αργότερα, στη Λισαβόνα, το ποσοστό διαιρέθηκε δια του δέκα, αναμφισβήτητο δείγμα παρακμής. Προσωπικά είχα εκπλαγεί που πολλοί βραζιλιάνοι συνάδελφοι γνώριζαν γαλλικά, κληρονομιά της παραμονής στη χώρα τους του Fernand Braudel. Είχα νιώσει την ίδια έκπληξη στο Ρέθυμνο, λίγα χρόνια μετά το πέρασμα του Bernard Lepetit. Σήμερα, όποιος θέλει να ακουσθεί πρέπει να μιλά αγγλικά.

Εάν υφίσταται ακόμα ένα γαλλικό χαρακτηριστικό της ιστορίας των πόλεων, είναι σίγουρα η επιμονή στην ακαδημαϊκή αυστηρότητα. Σωστά ή όχι, η χρονολογία της Γαλλικής Επανάστασης συνεχίζει να θέτει τα όρια του νεωτερικού και του σύγχρονου. Αυτό όχι μόνο δημιουργεί παραφωνία με άλλες περιοδολογήσεις που διακρίνουν μεταξύ *modern history* και *early modern history*, σύμφωνα με διαφορετικά χρονολογικά ορόσημα, αλλά και δεν μας ενθαρρύνει να δώσουμε στους υποψήφιους διδάκτορες θέματα που διαπερνούν αυτό το όριο, ενώ θα είχε σημασία να λάβουμε υπόψη τις αλλαγές που έλαβαν χώρα μεταξύ του τέλους του μοναρχικού Παλαιού Καθεστώτος (*Ancien régime*) και της Παλινόρθωσης (*Restauration*).<sup>70</sup> Είναι γεγονός ότι το γαλλικό ακαδημαϊκό σύστημα δεν ευνοεί τους υποψήφιους των οποίων οι εργασίες εκτείνονται σε περισσότερες από μια περιόδους.

Μια δεύτερη ιδιαιτερότητα γίνεται εμφανής όταν η γαλλική ιστορία εγγράφεται στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής προβληματικής. Αναμφίβολα,

---

70. Ένα μη χαρακτηριστικό παράδειγμα: Sylvain Ture, *Les élites grenobloises de 1760 à 1848. Recherches sur un groupe social en transition*, Lyon II (Serge Chassagne), 2005, έκδοση: *Les élites grenobloises des Lumières à la Monarchie de Juillet. Noblesse, notabilités, bourgeoisies (1760-1748)*, Grenoble, Presses universitaires de Grenoble, 2009.

επίσης, οι γάλλοι πανεπιστημιακοί έχουν διατηρήσει την τάση τους προς τον εμπειρισμό. Προσωπικά, θεωρώ ότι το στοιχείο αυτό αποτελεί εγγύηση απέναντι στις υπερβολές της προτίμησης για τη θεωρητικοποίηση, που κινδυνεύει να οδηγήσει σε καταχρηστικές γενικεύσεις, με αποτέλεσμα να χαθεί η αναγκαιότητα ανασύστασης του πραγματικού.

Χωρίς αμφιβολία, η σημασία της αστικής τάξης δεν αναδείχτηκε, εξαιτίας των συνεπειών της απολυταρχίας.<sup>71</sup> Αντίστοιχα, δεν διαθέτουμε παρά ελάχιστες εργασίες σχετικά με τις αστικές πολιτοφυλακές, που δεν υπήρξαν αντικείμενο ενδιαφέροντος παρά μόνο στο πλαίσιο της ιστορίας της αστυνόμευσης, σε αντίθεση με την ιστοριογραφία στη Γερμανία, την Ελβετία, την Ολλανδία ή την Ιταλία, που παρακολούθησε προσεχτικά τις διαστρωματώσεις, τις τελετουργίες και τις ρίζες της έννοιας του πολίτη.<sup>72</sup> Μάλιστα, στο εσωτερικό της γαλλικής εθνικής ιστοριογραφίας παρατηρούνται κενά στη νεότερη ιστορία. Αν οι μεσαιωνολόγοι μελέτησαν διεξοδικά τα περίχωρα και τα προάστια των πόλεων και αν, λόγω της βιομηχανικής επανάστασης, οι ιστορικοί της σύγχρονης ιστορίας αφιέρωσαν μεγάλο αριθμό εργασιών στις αστικές περιφέρειες, οι ιστορικοί της νεότερης ιστορίας στην ουσία αγνόησαν το αντικείμενο αυτό, με πρόσφατη εξαίρεση τη γόνιμη διατριβή του Yannick Jambon.<sup>73</sup> Τα κενά αυτά αποδεικνύουν, σύμφωνα με τον Montaigne, ότι «πρέπει να τρίβουμε και να ακονίζουμε το μυαλό μας πάνω στο μυαλό του άλλου».

Μετάφραση: ΜΑΡΙΑ ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

71. Laurence Croq, *Les bourgeois de Paris au XVIIIe siècle: identification d'une catégorie sociale polymorphe*, Paris I (Daniel Roche), 1998, έκδοση: Atelier national de reproduction des thèses. Olivier Zeller, *La bourgeoisie statutaire de Lyon et ses privilèges. Morale civique, évasion fiscale et cabarets urbains (XVIIe-XVIIIe siècles)*, Λυών, ELAH, 2016, 268 σ. Σε μια τελείως διαφορετική οπτική που συνίσταται στη μελέτη μιας κοινωνικής ομάδας με αφετηρία τη γενεαλογία: Mathieu Marraud, *De la Ville à l'État. La bourgeoisie parisienne, XVIIe-XVIIIe siècle*, Παρίσι, Albin Michel, 2009, 552 σ.

72. Marteen Prak, «Citizens, soldiers, and civic militias in late medieval and early modern Europe», *Past and Present* 228 (2015), σ. 93-123.

73. Yannick Jambon, *Les faubourgs des villes modernes en France (XVIe- début du XIXe siècle): étude historique et géographique*, Lyon II (Olivier Zeller), 2010, έκδοση: *Aux marges des villes modernes. Les faubourgs dans le royaume de France du XVIe au début du XIXe siècle*, Presses universitaires de Lyon, 2017.

## RÉSUMÉ

Olivier Zaller, *Un regard rétrospectif sur la pratique française de l'histoire urbaine de la période moderne (vers 2000-2016)*

En une quinzaine d'années, l'université française a beaucoup évolué dans ses structures et dans ses rythmes. Les grandes thèses d'état de jadis ont disparu, et, imité du PhD anglo-saxon, le doctorat traite aujourd'hui des sujets nettement plus légers. Dans le même temps, les réformes de portée générale ont fait disparaître les petites équipes de recherche qui étaient souvent les plus performantes. Pour copier les énormes universités américaines et tenter d'aligner des effectifs impressionnants ont été artificiellement amalgamés des groupes qui ne correspondent plus qu'à des entités bureaucratiques. Dans le même temps, ce qui pourrait être une école d'histoire urbaine a du mal à se définir. Lors de sa création, la seule revue spécialisée, *Histoire urbaine*, n'a pas annoncé d'orientations problématiques précises. Enfin, le Français a cessé d'être une langue internationale, ce qui réduit à peu de choses l'audience des travaux qui ne sont pas rédigés en Anglais.

Pourtant, la pratique française de l'histoire urbaine moderne conserve ses richesses. Elle a infiniment profité de l'impulsion donnée par Bernard Lepetit, et, dans une optique d'analyse géographique, s'est penchée sur les relations à l'intérieur d'ensembles de ville à différentes échelles. Au cours du *Spatial Turn*, certains historiens ont profité des possibilités techniques offertes par les logiciels dits Systèmes d'Information Géographique pour donner des bases solides à l'analyse spatiale, tant dans le domaine des valeurs foncières que dans celui de la géographie urbaine. Longtemps méconnues, les petites villes font l'objet d'un nombre appréciable de nouvelles thèses. Souvent enrichis par la démarche comparative, des champs nouveaux ont investis: les espaces périurbains, les comportements immobiliers, les acteurs de la fabrique de la ville.

